

Nordijski model knjižničarstva

Znika, Klara

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:581942>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2023./ 2024.

Klara Znika

Nordijski model knjižničarstva

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Denis Kos

Zagreb, ožujak 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Zitka', written above a horizontal line.

(potpis)

Ovdje možete napisati kratku zahvalu ili stranicu možete ostaviti praznom.

Sadržaj

Sadržaj.....	ii
1. UVOD.....	1
2. NORDIJSKE ZEMLJE.....	2
2.1. Povijest knjiga u nordijskim zemljama	2
2.2. Važnost jezika.....	3
2.3. Važnost i utjecaj nordijskih zemalja	3
2.3.1. Utjecaj nordijske književnosti	4
3. NORDIJSKI MODEL	5
3.1. Nordijski model knjižničarstva.....	5
3.1.1. Cjeloživotno učenje	6
3.2. Kritika nordijskog modela.....	6
4. NORDIJSKE KNJIŽNICE U JAVNIM SFERAMA.....	7
4.1. Nordijske knjižnice i društvo.....	8
4.2. Knjižnice kao ključ	8
4.3. Kontroverze	9
5. NORDIJSKE JAVNE KNJIŽNICE	11
5.1. Razvoj nordijskih javnih knjižnica	11
5.2. Hibridne knjižnice.....	11
5.3. Aktivnosti danskih javnih knjižnica.....	12
5.3.1. Aktivnosti za etničke manjine i imigrante.....	12
5.3.2. Aktivnosti za žene etničkih manjina	13
5.3.3. Aktivnosti za osobe s poteškoćama	14
5.3.4. Aktivnosti za starije	14
5.3.5. Aktivnosti za djecu	14
6. KNJIŽNIČNI PROJEKTI NORDIJSKIH ZEMALJA.....	16
6.1. Island	16

6.2.	Finska	16
6.3.	Švedsko-Finska suradnja	17
6.4.	Norveška.....	18
6.5.	Pokretne knjižnice.....	18
7.	KNJIŽNICE I DIGITALIZACIJA.....	20
7.1.	Knjižnice i glazba	20
8.	POSEBNOST NORDIJSKIH KNJIŽNICA	21
8.1.	Nova knjižnica	21
8.2.	Primjeri napretka.....	22
8.2.1.	Samoposluživanje	22
8.2.2.	Obrazovanje građana.....	22
9.	NORDIJSKE KNJIŽNICE U MODERNIM VREMENIMA.....	24
10.	ZAKLJUČAK	25
11.	LITERATURA.....	26
	Sažetak.....	29
	Summary.....	30

1. UVOD

Nordijski model knjižničarstva od svojih je početaka intrigant u području knjižničarstva na globalnoj razini. Od naglaska na demokratizaciji knjižnica, cjeloživotno učenje, poboljšanje pismenosti, evoluciju pristupa informacijama, nordijske knjižnice prednjače u pokušajima sustizanja modernih vremena i potreba korisnika. Naglasak je na kontinuiranoj evoluciji knjižnica kako bi se udovoljilo promjenjivim zahtjevima korisnika i poboljšala kvaliteta knjižničnih usluga pomoću razvitka moderne tehnologije i modernih metoda. Kao preteče modernog knjižničarstva, nordijske knjižnice postavljaju pravila i primjere uspješnih i onih manje uspješnih praksi uz veliki naglasak na uključenost onih na koje ta pravila i primjeri najviše utječu – na korisnike.

Model pomoću kojega funkcioniraju nordijske knjižnice postoji i zbog velikog naglaska na međuknjižničnu suradnju, ne samo unutar države nego i preko granica iste. Nordijske su knjižnice bile predvodnice u razvoju digitalnih usluga i platformi koje omogućuju udaljeni pristup knjižničnim resursima. S napretkom Interneta knjižnične usluge prelaze u virtualni prostor te samim time omogućuju brže i ugodnije iskustvo knjižnice.

Ovaj rad pokušat će ukratko izložiti glavne karakteristike nordijskih knjižnica, njihovu uključenost u društvo i kulturu, njihov napredak i njihovu posebnost. Predstavit će važnost digitalizacije, razne projekte nordijskih zemalja, pa i kritike na nordijski model. Nastojat će prikazati primjere za udovoljavanje promjenjivim potrebama korisnika putem tehnološkog napretka i inovativnih pristupa.

2. NORDIJSKE ZEMLJE

Hansen i Simonsen (2022) prvo su definirali „nordijske zemlje“ (poznate i kao „Sjever“) kao pet nordijskih nacija: Danska, Finska, Norveška, Švedska i Island te uključili i autonomne regije Grenland, Farski otoci i Åland.

Nordijske su se zemlje kroz srednji vijek i početkom novoga vijeka sastojale od dva carstva: Danskog i Švedskog. To je rezultiralo postojanjem dva različita, ali blisko povezana središta i tržišta knjiga. Tiskare u Copenhagenu opskrbljivale su Dansku, Island i Norvešku, a tiskare u Stockholmu pokrivala su Švedsku, Finsku, dijelove Baltika i današnju Njemačku. Uspješnost nordijskog tržišta knjiga može se pronaći u činjenici da su stanovnici skandinavskog govornog područja mogli čitati i razumjeti jezike jedni drugih. Veći dio ranog modernog perioda njemački jezik bio je *lingua franca* u nordijskoj regiji Baltičkog mora te današnji teritorij Njemačke opskrbljuje Nordijsko tržište tiskanim djelima (Hansen i Simonsen, 2022)

2.1. Povijest knjiga u nordijskim zemljama

Povijest nordijske knjige, a time i knjižničarstva, počinje oko ranog novovjekovlja. Zbog znatnog broja artefakata i priča o slavnoj prošlosti, povjesničari i kolekcionari knjiga osnovali su velike knjižnice i stvorili znanstvena izdanja srednjovjekovnih rukopisa. Akademsko proučavanje povijesti knjige Nordijskih zemalja u modernom dobu razvilo se tek u kasnom 19. stoljeću, a prvi povjesničari knjige svoj su interes usmjerili na najranija tiskana djela i na sastavljanje detaljnih nacionalnih bibliografija (Hansen i Simonsen, 2022).

Tijekom kasnog 19. i ranog 20. stoljeća, u različitim nordijskim regijama pojavilo se mnogo bibliofilskih društava, što je rezultiralo objavljivanjem značajnih povijesnih književnih otkrića. Djelovanje ovih društava doprinijelo je napretku discipline 'povijesti knjige' pružajući podršku istraživačima i proizvodeći replike rijetkih književnih djela. U razdoblju kada je prikupljanje rijetkih knjiga bilo popularno, izdavači i ljubitelji knjiga pokrenuli su distribuciju kataloga zbog koje je procvjetao interes za istaknuto područje (Hansen i Simonsen, 2022).

U godinama koje su uslijedile nakon Drugog svjetskog rata, znanstvena istraživanja o povijesti nordijske knjige dobila su zamah kako su obrazovne institucije počele proširivati svoj opseg (Hansen i Simonsen, 2022) te je suradnja među zemljama intenzivirana nastankom Nordijskog vijeća (Thorhauge, 2006). Ipak, nisu postojali specijalizirani centri za znanstveno proučavanje povijesti knjiga. Studije provođene na sveučilištima provodile su se individualno u različitim područjima poput književnih studija, povijesti umjetnosti, filologije i

bibliotekarstva, kao što se i danas većina povijesnih istraživanja knjiga provodi interdisciplinarno. Mreže usredotočene na povijesna istraživanja knjiga bile su ograničene na već spomenute grupe ljubitelja knjiga i, u određenoj mjeri, nacionalne knjižnice. Takvo je stanje potrajalo sve do ranih 1990-ih godina, kada je Per S. Ridderstad, švedski književni stručnjak, imenovan kao prvi profesor povijesti knjige i knjižnica na Sveučilištu u Lundu koje i danas predstavlja jedinu akademsku ustanovu u nordijskoj regiji koja nudi programe iz povijesti knjige na svim fakultetskim razinama (Hansen i Simonsen, 2022).

U posljednjim desetljećima 20. stoljeća došlo je do smanjenja prisutnosti tradicionalnih bibliofilskih društava, što je rezultiralo transformacijom perspektiva o sakupljanju knjiga. Naknadno, značajan dio tržišta antikvarijata prešao je na kupovinu putem Interneta, a tradicionalni su antikvarijati nestali. U to je vrijeme došlo i do značajnog digitalnog zaokreta kako u istraživanjima povijesti knjige, tako i u ostalim znanstvenim područjima. Posljednjih je godina knjižnična građa postala dostupnom na Internetu zbog velikih projekata digitalizacije, što je otvorilo put novim istraživačkim projektima te omogućilo lakšu povremenu neznanstvenu upotrebu. Financiranje od strane velikih istraživačkih tijela omogućilo je potrebna sredstva za nekolicinu projekata vezanih uz povijest knjige, od kojih su neki i transnacionalni (Hansen i Simonsen, 2022).

2.2. Važnost jezika

S obzirom na primjetan nedostatak značajnih jezičnih prepreka, olakšavanje suradničkih inicijativa i uspostavljanje veza između različitih regija postaje izvediva zadaća. Znanstvenici koji su vješti u svojim skandinavskim jezicima mogu učinkovito komunicirati unutar nordijske zajednice, čime se povećavaju mogućnosti za suradnju preko granica i povećava njihova fleksibilnost u znanstvenom području (Hansen i Simonsen, 2022). Thorhauge (2006) kaže kako su skandinavski jezici različiti, ali dovoljno srodni da budu snažan temelj kulturnim sličnostima i zajedničkoj prošlosti i tradiciji.

2.3. Važnost i utjecaj nordijskih zemalja

Značaj nordijskih zemalja i njihovih institucija uglavnom je povezan s njihovim modelom društvenog blagostanja, koji se ističe znatnim javnim izdacima za kulturne, socijalne i obrazovne ustanove i sadržaje. Trenutno su sve nordijske zemlje značajno naprednije i prednjače u informacijskim i komunikacijskim tehnologijama u različitim sektorima društva (Thorhauge, 2006).

Broj kućanstava i osoba koji imaju pristup Internetu u nordijskim zemljama među najvišim je u svijetu, a tako i plaće. Nordijske zemlje tipični su predstavnici standarda u strategiji globalizacije, izvozeći veliki broj radnih mjesta u Kinu, Indiju i druge zemlje sa znatno jeftinijom radnom snagom, dok zauzvrat nastavljaju s daljnjim inovacijama u raznim tvrtkama s ciljem stvaranja novih radnih mjesta i novih proizvoda. Jačanjem sveučilišta i ostalih mjesta obrazovanja i istraživanja, poboljšanjem osnovnog i srednjeg obrazovanja i sustavan rad s novim projektima osiguravat će takav uspjeh. Na buduću će razvoj utjecati politika globalizacije, a ona uključuje tri područja koja su knjižnice već prihvatile, a u kojima se mogu intenzivirati njihovi napori: poboljšanje i jačanje obrazovanja i istraživanja, stvaranje inovacija na svim razinama društva te poticanje kulturne koherentnosti. Strategija knjižnica posvuda na Sjeveru ima za cilj poduprijeti ovaj opći društveno-politički razvoj. (Thorhaug, 2006).

2.3.1. Utjecaj nordijske književnosti

Nordijska je književnost dakako imala utjecaj i na svjetsku književnost. Prvi takav primjer definitivno su radikalna djela autora Modernog proboja, Augusta Strindberga i Henrika Ibsena, čije su se drame izvodile na svjetskim pozornicama. Drugi primjer bio bi veliki nalet nordijske kriminalističke fikcije, Nordijski noir (eng. *Nordic Noir*) – žanr kriminalističke fantastike poznat po pisanju s policijskog stajališta i smješten u Skandinaviji ili nekim od nordijskih zemalja (Witcombe, 2023). Na kraju imamo primjer današnjice – pojava audioknjiga, što je nordijskim tvrtkama poput Spotifyja i Storytela omogućilo uzimanja većih dijelova tržišnih udjela na međunarodnom tržištu audioknjiga (Hansen i Simonsen, 2022).

Dječja nordijska književnost također ima veliki svjetski odjek, s autorima poput Hans Christian Andersena, Astrid Lindgren i Jostein Gaardera (Hansen i Simonsen, 2022).

3. NORDIJSKI MODEL

Gledano iz socioekonomskog stajališta, nordijski model karakteriziraju tri glavne sastavnice: velika, angažirana i liberalna država, znatan sustav socijalne skrbi te kompromis među klasama i suradnja između stranaka na tržištu rada koje su organizirane u nacionalne federacije (Engelstad, Larsen, Rogstad, 2022).

„Održivost nordijskog modela počiva na dinamici kapitalizma ublaženoj širokim normativnim i institucionalnim preduvjetima.“ (Engelstad i sur, 2022, str. 47). Zbog toga model ima svojevrsnu stabilnost i fleksibilnost. Normativni preduvjeti sačinjavaju demokratsku kulturu, socijalnu uključenost i egalitarizam. Činjenica je da se navedene norme mogu pronaći i u drugim demokratskim društvima i državama, ali je bitna odrednica kako su se u nordijskim zemljama one s vremenom uklopile u institucionalne strukture (Engelstad i sur, 2022).

3.1. Nordijski model knjižničarstva

Knjižnice nordijskih zemalja imaju svojih sličnosti, ali se isto tako razlikuju na mnoge načine i djeluju pod različitim uvjetima. Sličnost nordijskih knjižnica vidljiva je u činjenici da su one ključne društvene ustanove te da djeluju u demokratskom društvu gdje je slobodan pristup informacijama važna točka. One su vrlo prilagodljive i najčešće korištene knjižnice na svijetu (Holmgaard Larsen, 2004).

Knjižnica pripada narodu i njegovim mogućnostima za poboljšanje društva, kao i kvalitete života pojedinca. Smatra se da one knjižnice koje ne rade na tehnološkom napretku i poboljšanju, ubrzo postanu nezanimljive njenim korisnicima. Zbog toga se, primjerice, u danskim knjižnicama svjedoči o vrlo snažnoj inovativnoj tendenciji posebice u vezi s fizičkim oblicima, a pogotovo uzimajući u obzir interakciju s digitalnim resursima. Valjalo bi istaknuti to da se knjižnice u Danskoj poimaju kao kulturni forumi i forumi razvoja identiteta u lokalnoj zajednici s fokusom na potrebe građana te interakcijom s njima samima (Lauridsen, 2006).

Thorhauge (2006) kaže kako se knjižnice pretvaraju iz institucija temeljenih na skupljanju zbirki u mrežna servisna mjesta u koherentnom knjižničnom sustavu koji postaje sve više digitaliziran.

Na arhitekturu knjižnice uvelike utječu novi trendovi i nova razmišljanja. Nordijske su zemlje poznate po spektakularnim novim knjižničnim zgradama. Knjižnice se mogu nalaziti na raznim mjestima i u sklopu različitih ustanova poput škola i drugih obrazovnih ustanova, trgovačkih centara, sportskih dvorana ili kulturnih objekata (Wigell-Ryynänen, 2006).

„Knjižnica je najčešće posjećeno mjesto u Danskoj, otvoreni forum društva za učenje, kulturnu inspiraciju, demokratske procese i kvalificirane susrete među ljudima.“ (Lauridsen, 2006, str. 58). Knjižnice su mjesto povezivanja znanja i inovacija s promišljanjem i rekreacijom. Jedinstven prostor za otkrivanje identiteta i konteksta te razvoj istih u sklopu cjelokupnog društva, ali i pojedinca. „Knjižnica je živi simbol integracije u danskom društvu kao i u globalnoj perspektivi (Lauridsen, 2006, str. 58).

3.1.1. Cjeloživotno učenje

Brzi razvoj društva i znanja zahtijevaju cjeloživotno učenje pojedinca. Jens Erik Kristensen, danski povjesničar ideja, spominje zahtjev za razvoj kompetencija kao nešto što se postavlja od malih nogu pa sve do kraja života. Cjeloživotno učenje moguće je kroz formalno učenje koje rezultira ispitnim certifikatom, neformalno učenje, primjerice učenje u svome domu ili na radnom mjestu, te informalno učenje, odnosno učenje gdje samo učenje nije glavni cilj aktivnosti. Danas više ne postoji opasnost od manjka informacija s obzirom na to da je Internet široko dostupan. Samim time knjižnice više nisu prijeko potrebne za pristup informacijama kao prije, međutim knjižničari smatraju da bi korisnicima informacija mogla dobro doći IT poduka kako bi mogli ispuniti puni potencijal Interneta. Zbog toga postoji razlog za daljnji razvoj knjižnica i knjižničara na korist procesima učenja građana i njihovom stupnju znanja (Stoltenberg, 2006).

3.2. Kritika nordijskog modela

Nordijski model suočio se s kritikama u vezi s konceptom postojanja jedinstvenog "nordijskog modela". Neki znanstvenici, poput Larsa Mjøseta, osporavaju postojanje jedinstvenog nordijskog modela, ističući raznolikost i specifičnost društvenih područja unutar nordijskih zemalja. Ova kritika podržana je nedavnim istraživanjima, poput istraživanja Gooderhama i sur, koje dovodi u pitanje pojam homogenog nordijskog modela, posebno u područjima poput organizacije tržišta rada. Kritika nordijskog modela vrti se oko nedostatka suglasnosti o njegovom postojanju, izazova u definiranju modela te različitih interpretacija onoga što čini zajedničku strukturu među nordijskim zemljama. Ove kritike ističu složenost i nijanse inherentne u analiziranju i kategoriziranju socioekonomskih i političkih sustava nordijske regije (Engelstad i sur, 2022).

4. NORDIJSKE KNJIŽNICE U JAVNIM SFERAMA

Javna sfera podrazumijeva visoku razinu državne aktivnosti u mnogim područjima; aktivne politike i ekonomsku podršku; univerzalizam i uključenost; načelo državnog distanciranja u vezi s odlukama o kulturnim, umjetničkim i novinarskim pitanjima. U kontekstu nordijskog modela, javna sfera obuhvaća različita institucijska područja koja olakšavaju komunikaciju između građana i države. U javnoj sferi postoje pet glavnih institucionalnih područja: mediji, kultura i umjetnost, visoko obrazovanje i istraživanje, volonterske organizacije te religija, odnosno vjerske organizacije.

Medijske institucije imaju ključnu ulogu u oblikovanju javne sfere pružajući platforme za javnu raspravu i širenje informacija. Sektori kulture i umjetnosti doprinose javnoj sferi odražavajući društvene vrijednosti, promovirajući kulturnu raznolikost i potičući javno sudjelovanje. Institucije uključene u visoko obrazovanje i istraživanje generiraju znanje, promovirajući kritičko mišljenje i olakšavajući intelektualni dijalog. Volonterske organizacije, poput nevladinih organizacija i zajednica, zagovaraju društvene uzroke i uključuju građane u građanske aktivnosti. Vjerske zajednice i organizacije utječu na društvene norme, vrijednosti i etičke rasprave unutar društva. Ovi i slični primjeri ilustriraju različita institucijska područja koja zajedno oblikuju javnu sferu u nordijskom modelu, naglašavajući povezanost između različitih sektora i njihov utjecaj na javni diskurs i društveni razvoj (Engelstad i sur, 2022).

Larsen (2023) navodi kako je jedan od temeljnih principa knjižničarstva neutralnost koja se sve češće preispituje. To je posebno vidljivo u Sjedinjenim Američkim Državama gdje su mnogi knjižničarski stručnjaci u većoj ili manjoj mjeri napustili tu vrijednost u korist aktivističkog stava prema knjižničarima kao agentima pozitivnih radikalnih promjena. Društveno i političko angažiranje kod knjižničara moguće je da bude problematično u nordijskom kontekstu stoga je uloga liberalne i čvrste države unutar nordijskog modela izrazito važna. U Norveškoj postoji ustavna obveza osiguravanja infrastrukture za slobodu govora te pružanja slobode svakom građaninu i zbog toga je Norveška jedinstven slučaj gdje država igra ključnu ulogu u građanskim javnim sferama.

Jeffrey Alexander (kao što citira Larsen) teoretizirao je civilnu sferu kao “svijet vrijednosti i institucija koji istovremeno generira sposobnost za društvenu kritiku i demokratsku integraciju... Oslanja se na solidarnost, na osjećaje prema drugima koje ne poznajemo, ali koje poštujemo iz principa...” (Alexander, 2006). Ističe kako su borbe oko postavljanja granica stalni element civilne sfere (Larsen, 2023).

4.1. Nordijske knjižnice i društvo

Prisutnost dobro razvijene javne sfere u nordijskom modelu pruža platformu građanima za sudjelovanje u kritičkim raspravama, dijeljenju znanja i formiranju mišljenja. Kroz ranije spomenute aktivne politike u glavnim institucijskim područjima građani imaju mogućnosti doprinijeti javnom diskursu, izražavati svoje stavove i oblikovati društvene norme i vrijednosti. Primjeri metoda kojima nordijske zemlje potiču sudjelovanje građana u javnoj sferi uključuju sudjelovanje putem demokracije, pregovaranje na tržištu rada, prisutnost u društvenim pokretima i organizacijama civilnoga društva, volonterskim udrugama i neprofitnim organizacijama te kroz javno financiranje i podršku (Engelstad i sur, 2022).

Javne su knjižnice u Norveškoj danas obvezatne osigurati siguran i opušten prostor za javnu građansku raspravu. Primjerice, knjižnice u Norveškoj financirane su od strane općina te regulirane putem nacionalnih knjižničnih i kulturnih politika te zakona o javnim knjižnicama, no odluku o rasporedu i planu neke javne knjižnice donosi njen ravnatelj u skladu s liberalnim načelom odmaka karakterističnog za sami nordijski model. U skladu s gore spomenutom ustavnom obvezom, ravnatelji moraju programske sadržaje knjižnice uređivati u skladu s propisima slobode govora. Takav je zakon stvorio napetosti u politici, religiji te samim kontroverznim grupama gdje su ravnatelji knjižnica pritisnuti od strane tih grupa da im dopuste održavanje sastanaka unutar knjižnica što dovodi do nesigurnosti kako interpretirati da su knjižnice nezavisni prostor za javne rasprave i debate (Larsen, 2023).

Važna prilagodba u nordijskom kontekstu bila je teoretizacija države kao procivilne, a ne necivilne te je ona u nordijskim sektorima kulture i medija sveprisutna i ključna u pružanju poticajnih elemenata za civilnu sferu (Larsen, 2023).

4.2. Knjižnice kao ključ

Knjižnice imaju ključnu ulogu u poticanju dobro funkcionirajuće javne sfere unutar nordijskog modela. Promicanje pismenosti, obrazovanja i slobode izražavanja temeljne su komponente normativnih preduvjeta u nordijskom modelu. Pružanjem besplatnog pristupa širokom spektru materijala, uključujući knjige, časopise i digitalne resurse, knjižnice olakšavaju učenje, kritičko razmišljanje i informiranost građanstva. Osim toga, knjižnice doprinose javnoj sferi služeći kao prostori za društvene rasprave, sudjelovanje zajednice i kulturne aktivnosti. Pružaju platformu pojedincima da se okupe, razmijene ideje, sudjeluju u raspravama i uključe se u građanske aktivnosti. Knjižnice također podržavaju istraživanje i visoko obrazovanje pružajući resurse za akademska i intelektualna istraživanja, čime pridonose

formiranju i revidiranju društvenih mišljenja relevantnih za kolektivno odlučivanje (Engelstad i sur, 2022).

4.3. Kontroverze

Zbog preinake zakona o javnim knjižnicama 2014. godine koja ga je učinila liberalnijim te opisala misiju javnih knjižnica kao „neovisno mjesto susreta i arena za javne rasprave i debate“ (Norwegian Public Library Act, 1985) dolazi do pitanja kako ju najbolje sprovesti. Neka od pitanja odnose se na to trebaju li javne knjižnice dopuštati organizaciju događaja od strane ekstremne desnice, bilo u otvorenim ili zatvorenim sastancima. Postoje skupine koje žele koristiti knjižnice kao prostor za svoje sastanke, dok se ravnatelj knjižnica nalaze na vrlo nesigurnom terenu zbog nedorečenosti novoga zakona. Takvo što dogodilo se 2013. godine u javnoj knjižnici grada Kristiansanda kada je grupa ekstremne desnice SIAN (engl. Stop Islamisation of Norway) zatražila prostor za održavanje vlastitog panela pod nazivom „Islam – prijjetnja?“. Ravnateljica knjižnice odbila je njihov zahtjev na što grupa nije bila zadovoljna te je tako započeo dug proces ponovnih slanja zahtjeva, žalbi na općinsku i državnu razinu, uključivanja pučkog pravobranitelja i sl. Na kraju trogodišnje borbe ravnateljica knjižnice je, usprkos mnogim odbijenicama te prema uputama pučkog pravobranitelja i države, ipak dopustila održavanje događaja uz sudjelovanje nezavisnog moderatora i osobe koja se protivi tom stavu na panelu. Taj je događaj postao od iznimne važnosti drugim ravnateljima i direktorima knjižnica pri tumačenju novog zakona i njegova naglaska na knjižnicu kao prostor za javne razgovore i rasprave. 2020. godine ista je grupa pokušala održati panel u javnoj knjižnici u Oslu te nakon prvotnog odobrenja, panel je otkazan zbog sigurnosnih razloga. Ovaj je slučaj rezultirao raspravom o tome kako upravljati prostorima knjižnice sukladno načelima slobode govora te potpomogao donošenju odluke da knjižnica ima pravo odbiti prijave sudionika koji ne doprinose prosvijetljenoj raspravi, kao i zatvorene sastanke zbog kojih će sigurnost zaposlenika i korisnika knjižnice biti narušena i dovedena u pitanje. Još jedan primjer kontroverze povezan uz desno političko opredjeljenje u Norveškoj bilo je pitanje trebaju li knjižnice promovirati knjige J.K. Rowling s obzirom na njena transfobna stajališta te održavati Noći Harry Pottera (engl. Harry Potter Nights). U ovom su problemu mišljenja među knjižničarima također bila podijeljena što je uzбудilo i Ministarstvo kulture te je ministar izrazio zabrinutost u nemogućnosti razlikovanja autora i njenih umjetničkih djela kod knjižničara, a vođa organizacije za zagovaranje knjižnica Norsk Bibliotekforening rekao je da bi knjižničar trebao napraviti razliku između osobnih političkih stavova sebe kao građanina i profesionalne prakse kao knjižničara. Audunson (kao što parafrazira Larsen) podsjeća

knjižničare da je „njihov posao, kako je navedeno u zakonu o javnim knjižnicama, promovirati raznoliku ponudu literature javnosti te da bi osobni stavovi knjižničara trebali biti nevažni, budući da bi knjižničari trebali osigurati da je knjižnica institucija za demokraciju i slobodu govora“ (Larsen, 2023).

5. NORDIJSKE JAVNE KNJIŽNICE

Nordijske javne knjižnice (engl. public library) bile su predmet radikalnog tranzicijskog pokreta. Dva koraka tog tranzicijskog pokreta od iznimne su važnosti: uvođenje baza podataka i OPAC-a (engl. Online Public Access Catalogue) u 80-ima i proboj Interneta sredinom 90-ih godina 20. stoljeća gdje su bespriekorne knjižnične usluge i koncept hibridne knjižnice bili nadohvat ruke. Nordijske su javne knjižnice posebno zaintrigirane razvojem novih, posebno digitalnih, usluga. Došlo je i do poboljšanja sustava i infrastrukture te rada na promicanju usluga (Thorhauge, 2006).

5.1. Razvoj nordijskih javnih knjižnica

Nordijske knjižnice imaju izrazito snažnu tradiciju. Izvorno su bile nadahnute američkim javnim knjižnicama koje su bile besplatne početkom 1990-ih, ali ubrzo sa specifičnim nordijskim profilom koji je obilježen bliskim međuodnosom između knjižnica i njihovih pokreta za javno prosvjeđivanje i sa snažnim političkim angažmanom na lokalnoj i nacionalnoj razini u javnim knjižnicama. U drugoj polovici 20. stoljeća Nordijske javne knjižnice postale su među najposjećenijima i najkorištenijima na svijetu, imale su najbolji proračun i visoku razinu kvalitete – kako u pogledu zbirki, zgrada, tako i kod usluga. U sklopu toga, nordijske zemlje pokazuju snažno naslijeđe formalnog obrazovanja za knjižničare. Prije 1980-ih godina, razgovori među stručnjacima bili su usredotočeni na odabir materijala i upravljanje zbirkama, nakon čega je uslijedila promjena. Nova informacijska tehnologija i njezin utjecaj na industrijsko društvo doveli su do temeljnog sukoba ne samo s metodama, već i s vrijednosti knjižnice. Promjena stava i odmicanje od tradicionalnog stava knjižnica, rezultirala je novim fokusom na putanju knjižnica u budućnosti (Thorhauge, 2006).

5.2. Hibridne knjižnice

Thorhauge (2006) tvrdi kako su nordijske javne knjižnice zapravo hibridne. U Nordijskim zemljama postoji konsenzus o modelu hibridne knjižnice, a strateški i razvojni rad koji je obavljen usmjeren je na dobre i korisne virtualne knjižnične usluge: mogućnosti pretraživanja i naručivanja u katalozima, usluga e-pitanja knjižničara 24 sata dnevno, 7 dana u tjednu, pristup e-tekstovima, glazbenim datotekama i raznim projektima. Što su prethodno navedene e-usluge uspješnije, promjena fizičke tradicionalne knjižnice sve je veća. Priprema nacionalnih strategija i bijelih knjiga o razvoju knjižnice načini su angažmana u javnim knjižnicama. Sve su skandinavske zemlje objavile Bijelu knjigu, službeni dokument o stavu

prema kulturnim idejama i spornim pitanjima (bijela knjiga, bez dat), prije ili poslije te time s pomoću koncepta hibridne knjižnice započela s umrežavanjem lokalnih i nacionalnih odjela.

„Hibridnu knjižnicu karakterizira bliska suradnja između virtualnih usluga i usluga u fizičkom prostoru“ (Holmgaard Larsen, 2004, str. 34). Omogućavanje web pristupa katalozima bilo da se radi o fizičkim ili virtualnim zbirkama jedna je od glavnih karakteristika hibridne knjižnice. Za knjižnicu u fizičkom smislu važno je da se razvija kao kulturni prostor i prostor za učenje, a njenu pojavu kao virtualnog prostora treba iskoristiti za integraciju pristupa informacijama u svakodnevni život ljudi. Uspješnost toga rezultiralo bi personalizacijom knjižnica. Danska nacionalna knjižnica već je početkom ovoga stoljeća izdala dokument u kojem navodi konkretnije strategije za razvoj hibridne knjižnice, a to su: „infrastruktura, razvoj knjižničnih usluga, organizacijska struktura i modeli suradnje te fizička knjižnica.“ (Holmgaard Larsen, 2004, str. 35).

U Danskoj postoji nacionalni katalog DanBib za međuknjižničnu posudbu te katalog library.dk s pomoću kojega korisnici mogu samostalno i od bilo kuda rezervirati i posuđivati knjige iz bilo koje javne knjižnice diljem zemlje. Library.dk nastala je 2000. godine te se zbog slobodnog zajedničkog pristupa može smatrati pretečom hibridne knjižnice. I ostale nordijske knjižnice imaju slične pothvate oslanjajući se prvenstveno na slobodan pristup i međuknjižničnu suradnju (Holmgaard Larsen, 2004).

5.3. Aktivnosti danskih javnih knjižnica

Neki od hvalevrijednih primjera su aktivnosti za podržavanje razvoja danskog državljanstva, poticanje jezičnog razvoja kod djece mlađe od 10 godina, podrška učenicima u domaćim zadaćama, klubovi za djevojčice i žene i sl. (Poulsen, 2006).

5.3.1. Aktivnosti za etničke manjine i imigrante

„Knjižnice diljem zemlje portali su znanja danskom društvu. Istovremeno, to su mjesta gdje se susreću ljudi svih nacionalnosti i koriste raznovrsne sadržaje: međunarodne novine, književnost na stranim jezicima, pristup Internetu itd. Znamo iz različitih istraživanja da su etničke manjine među najčešćim korisnicima knjižnice.“ (Poulsen, 2006, str. 76)

U Danskoj su knjižnice prepoznate po svojoj ulozi kao važan alat u procesu integracije, a pogotovo među političarima. Tu je ulogu istaknula i bivša danska ministrica za pitanja integracije Rikke Hvilshøj te nadodala da knjižnice mogu podržati bolju integraciju kao centri za učenje, kulturna okupljališta, javna mjesta koja pružaju usluge grupama s posebnim

potrebama te kao „vrtići' demokracije, državljanstva i neformalnog obrazovanja.“ (Poulsen, 2006, str. 76). Knjižnice su proširile svoje područje djelovanja i na usluge integracije etničkih manjina što je rezultiralo novim i prilagođenijim uslugama. Dokaz tome je činjenica da su knjižnice uspostavile vanjske partnerske odnose s organizacijama i drugim sustavima unutar općina (Poulsen, 2006)

Nalazimo izvrsne primjere posebnih inicijativa u vezi s knjižničnim uslugama za imigrante gdje knjižnice nude jezične usluge raznih vrsta, pomoć pri prijavljivanju za posao i komunikaciji s vlastima, školama i sl, pomoć pri izradi domaćih zadaća za školsku djecu, zajedničko čitanje novina (čitateljska praksa i kulturni odgoj). To je sve rezultat analize potreba korisnika, a ne tek tradicionalne knjižnične ponude. Takve i slične analize provedene su s različitim skupinama: starijim osobama, djecom, novonastalim poduzećima te su za te skupine osmišljene posebne ponude (Thorhauge, 2006).

5.3.2. Aktivnosti za žene etničkih manjina

2006. godine činjenica je bila da su mnoge žene etničkih manjina izolirane u danskom društvu, a može se postaviti pitanje je li danas uopće drugačije. Usprkos tome, također je činjenica da su žene iznimno važne za integraciju obitelji u društvo općenito, pa tako i dansko. Zbog toga knjižnice za cilj imaju privući žene i djevojčice što pokušavaju s pomoću specijalnih inicijativa za integraciju. Primjer dobre inicijative jest suradnja Rødovre javne knjižnice s grupom „Grupa somalijskih žena“. Projekt je izvorno trebao izgledati poput razgovora u sigurnom i opuštenom okruženju, ali su somalijske majke željele naučiti kuhati zdravu i jednostavnu dansku hranu poput one u vrtićima. Knjižnica je tu ideju pozdravila te su, uz pomoć pedagoga i knjižničnog osoblja, somalijske žene naučile kuhati danska jela. Kasnije su ta stečena iskustva korištena pri pisanju kuharice uz čiju su pripremu somalijske žene naučile ponešto o obradi teksta i fotografskoj tehnici. Time je postignuto partnerstvo etničke manjine i danskog društva gdje je knjižnica bila neizostavni posrednik (Poulsen, 2006).

Još jedan primjer integracije etničkih manjina u dansko društvo jest koncept učenja centralne knjižnice u Odensenu sastavljen za potrebe etničkih manjinskih skupina čija je informacijska pismenost i poznavanje danskog kao drugog jezika ograničena. Kako bi se proširila informacijska pismenost ciljane skupine ona mora biti proširena, a taj se proces proširenja događao čitanjem novina, izletima i predavanjima. Poboljšanje govora i komunikacije na danskom jeziku događa se putem treniranja komunikacije (engl. communication coaching). Treniranje komunikacije odvijalo se pomoću stvarne govorne

prakse, istovremeno učeći kako voditi raspravu i ulaziti u dijaloge. 19 žena različitih životnih priča s gotovo nepostojanim ili vrlo suhoparnim obrazovanjem sudjelovalo je u tom projektu. Kroz tri mjeseca postignuti su vrlo zadovoljavajući rezultati te su žene na kraju mogle samostalno čitati novine, a i zainteresirale su se za poslovni život te samu dansku kulturu (Poulsen, 2006).

5.3.3. Aktivnosti za osobe s poteškoćama

U Danskoj je stvorena institucija Nota (engl. National Library for people with reading difficulties) za osobe s poteškoćama u čitanju. Njen je cilj pružanje znanja i informacija svakomu, čak i slijepima, osobama s disleksijom ili kakvim drugim vizualnim poteškoćama zbog čega ne mogu ili imaju poteškoća u čitanju običnog teksta. Nota omogućuje posudbu e-knjiga, časopisa, audioknjiga te knjiga na Brailleovom pismu uz besplatan pristup ostalim informacijama i znanju. Nota je u suradnji s još nekolicinom institucija razvila projekt E17 koji omogućuje korisnicima Notae naručivanje knjiga, pristup informacijama, čitanje ili slušanje vijesti dana i preporuka knjiga ili časopisa. Korisnici također mogu davati svoje komentare i svoja mišljenja vezana za pročitane knjige. Cilj je omogućiti interakciju korisnika i pomoći im stvoriti zajednicu. Primjer knjižnice za osobe s poteškoćama nalazi se u Finskoj i to je knjižnica Celia (engl. Celia Library) ustanovljena 1890. godine koja posjeduje razne e-knjige, audioknjige, knjige na Brailleovom pismu i sl. (Gjaldbæk Hansen, 2010).

5.3.4. Aktivnosti za starije

Oko 2010. godine popularni su bili projekti podučavanja IT znanja starijim osobama i osobama kojima nedostaje ili imaju malo IT iskustva što su knjižnice, kao prostori za cjeloživotno učenje, ugrabile kako bi se plasirale u društvo. Razvijali su se i mnogi projekti putem e-učenja (engl. e-learning) (Schmidt, 2010).

5.3.5. Aktivnosti za djecu

Frederikshavn je primjer stvaranja novih inovacija u knjižnicama. S knjižnicom Hjørring i uz financijsku potporu razvojnog fonda Danske nacionalne knjižnice, javna knjižnica Frederikshavn stvara potpuno nove 'prostore' u samoj knjižnici. Prvo se uspostavila tzv. Okrugla soba (engl. *The Round Room*) u knjižnici koja nije zapravo soba nego je karakterizirana prostornim i svjetlosnim elementima. U toj Sobi korisnik može doživjeti nove instalacije poput „*The Quibbler*“ i „*The Animation*“ gdje se mogu producirati crtani filmovi, „*The Critic*“ gdje se mogu snimati recenzije, „*The Sandpit*“ kao mjesto za igru te „*The Hyper Horse*“ gdje se može ispričati dobra priča i drugi elementi. Osnovna je ideja da znatiželjna

djeca dođu u doticaj s formom. Postoji i mogućnost reagiranja na informacije i predlaganja ideja, postavljanja pitanja i izricanja mišljenja u fizičkom, ali i digitalnom obliku (Lauridsen, 2006).

Knjižnica Haraldslund u Centru za vodu i kulturu otvorena je 2002. godine te je u početku bila klasična knjižnica, no s vremenom je postignut sinergijski učinak dodavanjem bazena, fitness centra te prostorija za sastanke i druge aktivnosti. Nakon takvih noviteta, radno vrijeme knjižnice znatno je produljeno te je broj posjetitelja i posudbi značajno porastao (Lauridsen, 2006).

6. KNJIŽNIČNI PROJEKTI NORDIJSKIH ZEMALJA

6.1. Island

Island se ističe svojim jedinstvenim sustavom upravljanja knjižnicom koji se koristi za organizaciju i distribuciju materijala, sustavom koji je usvojen od strane gotovo cijele nacije te se temelji na međuknjižničnoj suradnji. Nacionalna knjižnica kao i ostale knjižnice poput javnih, školskih i sveučilišnih knjižnica, aktivno se uključuju u sustav. Opseg jednog takvog projekta iziskuje pojačanu suradnju među knjižnicama članicama sustava te usput nudi mnogo zanimljivih mogućnosti u područjima kao što su međuknjižnična posudba, pokroviteljske povlastice i inovacije u katalogizaciji. Takav je projekt započeo još 2001. godine dok je Island imao svega 400-tinjak knjižnica. Računalni knjižnični sustav prvi je put u velikoj mjeri integriran na Islandu zbog čega je trebalo vremena da zaživi. 2006. godine opsluživao je više od 90% stanovništva. Projekt je bio vrlo inovativan zbog uključivanja različitih tipova knjižnica. Ovaj projekt široj javnosti omogućava da, ako imaju članstvo u jednoj knjižnici, s tim sustavom mogu koristiti usluge svih ostalih knjižnica koje koriste taj sustav, što je vrlo korisno. Unutar projekta naglasak se ujedno stavlja i na katalogiziranje koje se pokušava u isto vrijeme pojednostaviti i unaprijediti. Posjedovanje takvog centraliziranog knjižničnog sustava olakšava održavanje evidencije korisnika. Iako je međuknjižnična posudba implementirana u sustav, na tom je području potrebno još mnogo rada (Sigurjónsson, 2006). Kako je zaključio Sigurjónsson (2006, str. 16) „sve dok knjižnice ne planiraju ugasiti svoje papirnate operacije, trebale bi uložiti sve razumne napore da učinkovito distribuiraju papirnate informacije“.

6.2. Finska

Ålandic network jedan je od mnogo projekata smješten u Finskoj. Naslov najpoznatijeg ålandskog romana jest Katrina što je ujedno i naziv kolektivne baze podataka ålandskih knjižnica. U bazi podataka Katrina nalazi se zbirka medija svih ålandskih općinskih knjižnica te zbirke 26 specijaliziranih knjižnica različitih veličina i vrsta. Katalogu se može pristupiti putem Interneta 24 sata dnevno, sedam dana u tjednu. Korisnici mogu samostalno kontrolirati dostupnost knjiga, rezervirati iste i kontrolirati vrijeme posudbe pa čak i povrata knjiga. Potvrdu o rezervaciji korisnici dobivaju putem SMS-poruke, e-maila ili običnom poštom. Da im je korisnik važan, uz sve navedeno, dokazuje i mogućnost da korisnik e-poštom prima poruku kada je knjižnica dobila novu knjigu iz područja vlastitog interesa.

Gradska knjižnica Mariehamn u službi je središnje knjižnice za Åland te je njena odgovornost koordinirati knjižnične aktivnosti u narodnim i pokrajinskim istraživačkim

knjižnicama te kao takva mora funkcionirati kao informativni centar. Uz to mora biti na raspolaganju za pomoć općinskim knjižnicama s tehničkih ili ostalim problemima te mora organizirati predavanja vezana uz korištenje knjižničkog sustava. Primjerice, nekoliko puta godišnje organiziraju se opširni poludnevni tečajevi za pomoć u snalaženju u knjižnici, poput kako prikupiti vlastitu statistiku.

Dokaz naprednosti skandinavskih knjižnica otkrivanje je i upoznavanje s novim tehnologijama poput e-knjiga, preuzimanje knjiga i muzike u mp3 formatu i slično. Takva dostignuća već su početkom 21. stoljeća prisutna čak i u malim pokrajinama poput Ålande. Središnja knjižnica prikuplja i omogućava pristup većem broju literature vezane uz Ålandu i ålandske autore u lokalnoj zbirci Alandica (Gustafsson-Lindvall, 2006).

6.3. Švedsko-Finska suradnja

Izrazito se stavlja naglasak na kolaboraciji knjižnica i olakšavanju pristupa korisnicima i posjetiteljima. Još jedan od pokušaja međuknjižnične suradnje jest projekt pod nazivom *Bibliotek Värmland* sa sjedištem u Švedskoj. To je suradnički pothvat u regiji Värmland između svih 16 javnih, bolničkih i sveučilišnih knjižnica. Uspješan rezultata suradnje vidljiv je u tome da posjetitelj može koristiti istu iskaznicu u svim knjižnicama. Vraćanje knjiga ili drugih medija moguće je u bilo kojoj knjižnici u Värmlandu. Knjižnice posuđuju jedne od drugih čak i preko granica te na internetskoj stranici korisnik dobiva pristup svim knjižničnim katalozima i drugim medijima poput e-knjiga, filmova, e-glazbe i sl.

Voditeljica projekta Inga Lill Walander Olsson tvrdi da je potrebno neko vrijeme za poticanje suradnje preko upravnih granica. Prototip ove suradnje nalazi se udaljen nekoliko milja zapadno, preko granice, u Norveškoj u Østfoldu. Svein E. Nielsen, ondašnji županijski knjižničar, tvrdi da prekogranična suradnja proširuje njihove perspektive. Posudba materijala uspješna je između Värmlanda i Østfolda, a kulturna razmjena između tih zemalja posljedica je uspješne prekogranične suradnje. Kako bi korisnici s obje strane granice mogli podjednako i aktivno sudjelovati u aktivnostima knjižnica, napravljen je granični kalendar sa svim aktivnostima. Taj je projekt suradnje pokrenut 2003. godine od strana obaju država, a završio se negdje 2006. godine, ali je prošao uspješno te se i dalje nastavlja. Posebno se ističu dvije stvari koje su uvelike poboljšane i koje korisnici cijene. Jedna je da se u cijeloj općini, bez obzira na grad, može koristiti jedna članska iskaznica, a druga da se posuđeni materijali mogu vratiti u bilo kojoj od knjižnica. Primjena vodećeg načela pozicioniranja korisnika u središte važan je aspekt razvoja. Inga-Lill Walander Olsson kaže kako rad knjižnica ne smije biti

organiziran prema perspektivi knjižničara već se valja razmotriti što je najbolje za korisnike (Bergstedt, 2006).

6.4. Norveška

Projekt za poboljšanje knjižnica pokrenut je od strane Sámi parlamenta u Norveškoj. Sámi, odnosno Laponci, narod su koji obitava na sjeveru Norveške, Finske, Švedske i Rusije (*Laponci*, bez dat). Sámi specijalna knjižnica osnovana je 1954. godine, a od 1983. godine financira ju vlada te je u potpunosti državna ustanova. Dio je politike Sámi parlamenta kojemu je cilj pružiti svim Sámima zadovoljavajuću knjižničnu uslugu. Uz brigu o vlastitim korisnicima, usluge knjižnice pridonijet će i širem znanju i informacijama o Sámi narodu i kulturi za druge. Glavne su zadaće knjižnice nabava, očuvanje, organiziranje i omogućavanje pristupa knjigama i drugim materijalima na sámijским jezicima. U nastojanju da se usluge Sámi knjižnica pruže svim Sámima, bibliobusevi opslužuju Sámi općine s obje strane švedsko-norveške i finsko-norveške granice. Bibliobusevi kao takvi odličan su primjer načina pružanja potpune knjižnične usluge jer oni 'traže' ljude tamo gdje se nalaze te je dodatan plus što se takvu uslugu može pružati i preko granice bez obzira gdje se knjižnica nalazi. Busevi, kao i cjelokupan projekt Sámi knjižnica financiran je od strane Sámi parlamenta koji je punopravan u očima država. Od 2006. godine radi se na poboljšanju usluga Sámi knjižnica i pokretanju više razvojnih projekata poput uspostavljanje zajedničke bibliografske referentne baze podataka za Sámi zajednicu, osvještavanja i informiranja učenika u sámijским školama o knjižničarskom obrazovanju i mogućnostima rada u knjižnici kako bi i sama specijalizirana knjižnica mogla dobiti specijalizirane knjižničare (Lindi, 2006).

6.5. Pokretne knjižnice

„Usluge knjižnice donose se onima koji vole čitati i stjecati informacije gotovo svim mogućim prijevoznim sredstvima u svijetu: na leđima deva, u kočijama vučenim magarcima, čamcima, brodovima, biciklima, ruksacima i pokretnim knjižnicama.“ (Kontiainen, 2006, str. 65).

Kontiainen (2006) navodi kako knjižnično zakonodavstvo u Finskoj za cilj ima osigurati jednak pristup obrazovanju i razvoju znanja, vještina i iskustva, književnosti i umjetnosti te poticati cjeloživotno učenje. Udaljena i rijetko naseljena područja izazivaju probleme ovome cilju s obzirom na to da nema svugdje prisutnih i dostupnih knjižničnih usluga. Finske općine odgovorne su za knjižnice i njihovu raširenost, pri čemu država sudjeluje u njihovom sufinanciranju. Prema podacima statistike Finskih javnih knjižnica Ministarstva obrazovanja i

kulture iz 2018. godine trošak za aktivnosti javnih knjižnica iznosio je 58€ po glavi stanovnika (Ministarstvo obrazovanja i kulture, bez. dat). Za uspješno rješavanje cilja postoje pokretne knjižnice, odnosno knjižnice-autobusi (engl. *library buses*). Općinama je suradnja u interesu kako bi specijalizirale autobuse prema potrebama korisnika. Tako primjerice, u slučaju posjedovanja više autobusa, jedan se može specijalizirati isključivo za usluge dječjih knjižnica. Pokretne knjižnice prelaze nacionalne granice što je još jedan od dokaza međudržavne suradnje. Godina vrhunca za pokretne knjižnice bila je 1991. kada je Finska imala 234 autobusa u pogonu. 2005. godine bilo ih je 182 i 15 000 autobusnih stajališta, dok je zabilježen podatak da je 2018. godine bilo 135 autobusa (Kontiainen, 2006).

7. KNJIŽNICE I DIGITALIZACIJA

Pojavom Interneta i početkom digitalizacije uspostavljena je nova vrsta komunikacije i novi načini uspješnog širenja informacija koji su znatno utjecali na društvo. Moderni knjižnični sustavi pronalaze se u vezi s ovim pojmovima te se samim time mijenjaju uvjete knjižnice (Lauridsen, 2006).

7.1. Knjižnice i glazba

Knjižnica današnjice treba biti raznolika, otvorena i živa kao i njeno osoblje. Primjer toga je projekt *Library 10* javne knjižnice Helsinku u kojem se predstavljaju novi pristupi djelovanja glazbene knjižnice. S obzirom na činjenicu da se glazba sve više i više prenosi na Internet radi preuzimanja, knjižnica mora postati više od opskrbljivača CD-ima i drugim materijalima. Spojem tradicionalnih aktivnosti glazbene knjižnice i novih mogućnosti koje pruža nova informacijska tehnologija, knjižnica je postala interaktivni prostor u kojem posjetitelj nije samo slušatelj glazbe, već može biti i producent i izvođač iste. Samim time, sposobnost i vještine knjižničnog osoblja moraju biti na razini, odnosno moraju poznavati kako rabiti opremu za uređivanje videa i muzičku opremu, sustave za rasvjetu i reprodukciju zvuka te imati vještine u organizaciji koncerata. Stoga nije samo iznimno važno da su djelatnici obučeni u području knjižnice, već i u području medija (Lämsä, 2006).

8. POSEBNOST NORDIJSKIH KNJIŽNICA

Usluge tradicionalne knjižnicu nisu u potpunosti zaboravljene, ali novije generacije koriste nove platforme, a samim time koriste knjižnicu za više od samog pristupa informacijama. Razvoj se kreće od pristupa do omogućavanja. Pristup je svejedno važan, no knjižnice ne mogu svoje postojanje temeljiti isključivo na davanju pristupa informacijama. Informacije su još uvijek u središtu, ali nije više dovoljan puki pristup, već knjižnice trebaju korisniku pružiti i njihovo usvajanje i iskorištavanje. Samim time knjižnice nužno trebaju usmjeriti svoju ulogu prema korisnicima (engl. *user-oriented role*). Iako se i nordijske zemlje nalaze u postmodernom globaliziranom društvu kao i sve druge zemlje, one zbog svoje knjižnične politike koju karakteriziraju demokratizacija, osobni razvoj građana i usvajanje novih znanja, mogu poslužiti kao primjer u svjetskoj raspravi (Thorhauge, 2010).

Razvoj knjižničnih usluga nužno podrazumijeva informacijsku pismenost na kojoj su nordijske zemlje počele raditi već početkom stoljeća kada su uvidjele važnost Interneta i pristupa informacijama u budućnosti. Naglasak se stavio na obrazovanje odraslih, u ovom slučaju knjižničara, u polju informacijske pismenosti. Danske su knjižnice vrlo rano razvile niz internetskih usluga poput 'pitaj knjižničara', usluga za djecu, za jezične manjine i sl. Najveći im je izazov izabrati one kojima će se posvetiti najviše pažnje i financijskih sredstava te koji će zadovoljiti trenutne društvene potrebe. Jedna od posljedica novih knjižničnih usluga jest nužnost prilagodbe fizičkog prostora knjižnice. One će i dalje morati djelovati kao mjesta učenja i kulturna središta u kojima se održavaju razna događanja poput javnih rasprava, večeri s autorima i sl. Cilj je svega stvoriti integraciju fizičke i virtualne knjižnice (Holmgaard Larsen, 2004).

8.1. Nova knjižnica

Razvojem tzv. nove knjižnice, nordijske su knjižnice uočile potrebu za promjenom same uloge knjižnica gdje ona više odgovara potrebama društva. Strategije za razvoj 'nove knjižnice' uključuju razvoj novih knjižničnih usluga, poboljšanje interakcije između fizičke i virtualne knjižnice, poboljšanje interakcije spram korisnika, olakšavanje pristupa informacijama te nužnost omogućavanja korisnicima središnje mjesto. Te će strategije zahtijevati novu organizaciju i promjenu infrastrukture (Thorhauge, 2010).

„Javne knjižnice više se ne definiraju po svojim zbirkama ili svojim ulogama kao posrednici informacija, već po svojoj sposobnosti da se na razuman način povežu s korisnicima“ (Hansson, 2010, str. 45). Knjižnica treba odražavati lokalne uvjete i biti promotor

komunikacije u suradnji s korisnicima. Ključ uspjeha pronalazi se u dijalogu. Korisničke ankete postale su važnije od očuvanja i brige o knjigama, korisnici mogu utjecati na odluke vezane uz sadržaj knjižnice, radno vrijeme i sl. Svrha je toga otkriti što korisnici žele i očekuju od knjižnice. Međuopćinska suradnja kao i suradnja na nacionalnoj razini omogućena je među knjižnicama zahvaljujući Internetu i razvitku internetskih knjižničnih usluga. Društvene mreže poput Facebooka, Instagrama, e-maila, blogova, foruma, podcasta i sl. platforme su putem kojih knjižnice danas djeluju, ulaze u komunikaciju sa svojim korisnicima i šire svoj utjecaj. Umjesto prostora za knjige, naglasak je na stvaranju prostora za korisnike što zaključuje da knjige više nisu dominantan čimbenik u knjižnici. Neke od važnih koncepcija u novim knjižnicama su provjera i uklanjanje neusklađenih ili zastarjelih materijala (engl. *weeding*) kako bi se napravilo mjesta za nove tehnologije poput računala, multimedijских uređaja i sl, stvaranje informacijskih točaka, uvođenje samoposlužnih stanica umjesto pultova za posudbu, police s novim ili preporučenim knjigama pri ulazu u knjižnicu (Hansson, 2010).

8.2. Primjeri napretka

8.2.1. Samoposluživanje

Samoposluživanje (engl. *self-service*) nije novost u danskim knjižnicama s obzirom na to da je u uporabi još od prije 2010. godine, od tada uglavnom u obliku automatizirane registracije posudbi i strojeva za prijem vraćenih materijala, a s vremenom uz još naprednije sustave. Može se povući paralela s bankomatima čiji je cilj brzo podizanje gotovine. Javna knjižnica Silkeborg 2004. godine proširila je oblik samoposluživanja na koncept otvaranja knjižnice korisnicima u određenom području putem posebnih pristupnih kartica. Uz pomoć inovacijske tvrtke *Cordura* razvijeno je računalo za pristup knjižnici koje, nakon provjere korisnika u knjižničnoj bazi podataka, omogućuje pristup samoj knjižnici. Nadalje, u knjižnici se pojavio i informativni stalak (engl. *Info Holder*) preko kojega korisnici, nakon umetanja korisničke kartice i unošenja PIN-a, mogu vidjeti vlastite posudbe i rokove posudbi, rezervacije te pretraživati knjižnični katalog. 2008. godine knjižnica Vodskov uvela je mogućnost ulaska u knjižnicu putem zdravstvene iskaznice uz provjeru općinske pripadnosti (Larsen, 2010).

8.2.2. Obrazovanje građana

Kako bi se knjižnica kultivirala u lokalnu zajednicu i privukla korisnike pokreću se programske aktivnosti. Cilj im je pokazati da je knjižnica više od samih informacija, da je ona uključujuća i interaktivna, demokratska institucija u kojoj se događa cjeloživotno učenje i koja pruža kulturna iskustva. Ima važnu ulogu u razvoju društva, ona predstavlja i nudi kulturu

ljudima svih dobnih skupina. Jedna od misija knjižnice je i poboljšati IT kompetenciju građana raznim radionicama i projektima financiranim od strane ministarstva i države. Jedan od mnogih primjera je švedski projekt *BILDANÄTVERK* za knjižnično osoblje koje želi razviti knjižnice kao demokratske, jezične i digitalne poveznice za učenje. Projekt je započeo 2009. godine te trajao dvije godine, a za cilj je imao približiti Internet i digitalne informacije svakom građaninu (Schmidt, 2010).

9. NORDIJSKE KNJIŽNICE U MODERNIM VREMENIMA

Tri su velika izazova knjižnice u modernim vremenima. Prvi je integracija knjižničnih usluga u svakodnevni život ljudi. Knjižnice se natječu s drugim ustanovama koje danas ljudima mogu pružiti razne informacije, stoga one moraju u svako doba nuditi korisne i važne e-izvore poput e-knjiga, časopisa, filmova, računalnih igrica i sl. Isto tako ne smiju biti usmjerene na jednu vrstu korisnika nego na razne društvene skupine poput djece, imigranata, osoba s invaliditetom ili teškoćama u razvoju i drugih. Drugi je izazov predstaviti nove poticajne i obogaćujuće usluge u samom fizičkom prostoru knjižnice, ali i u virtualnom. Knjižnica bi trebala nuditi prilike za cjeloživotno učenje te društvena i kulturna iskustva. Treći izazov je doprijeti do ljudi s ponudom koja je relevantna za cjelokupno stanovništvo. To znači pronaći nove inovativne načine na koje će se privući potencijalni novi korisnici te uključiti i motivirati postojeći (Thorhauge, 2010).

10. ZAKLJUČAK

Nordijske knjižnice ističu dinamičnu prirodu bibliotekarstva u nordijskim zemljama, pokazujući mješavinu tradicije i inovacija u tom području. Nordijski model knjižničarstva ističe se po naglasku na potrebe korisnika, tehnološki napredak i suradničke napore za unapređenje obrazovanja, istraživanja i kulturnog zajedništva. Bogata povijest, sadašnje prakse i budući smjerovi bibliotekarstva u nordijskoj regiji ističu ključnu ulogu knjižnica kao stupova znanja, kulture i angažmana zajednice.

Svjetske knjižnice ugledale su se na nordijski primjer upravljanja knjižnicama – od uključivosti, međuknjižnične suradnje, brige za društvo i kulturu do držanja koraka s digitalizacijom i razvojem novih tehnologija. Brojna nordijska rješenja knjižničarskih problema primjeri su aktivne angažiranosti države, društva i pojedinca rezultirajući svakojakim raznovrsnim aktivnostima i projektima. Briga za pojedinca i unaprjeđenje društva ono je što motivira razvoj nordijskog modela, stoga se može reći da su nordijske knjižnice pravi primjer modernog samarijanca zbog usmjerenosti na projekte za etničke manjine i druge manjinske skupine.

Uz stavljanje naglaska na obrazovanje knjižničnog osoblja, dodatno investiranje u digitalnu infrastrukturu, a da se pri tome ne izgubi smisao tradicionalne knjižnice, poticanje cjeloživotnog učenja i uključivanje mladih, pogotovo studenata, u predlaganje i donošenje odluka, nordijski model knjižničarstva može dodatno ojačati svoju poziciju kako na regionalnoj, tako i na svjetskoj razini.

11. LITERATURA

1. Bergstedt, E. (2006). Collaborate across borders. U J. A. Andersen (ur.), *Nordic Public Libraries in the knowledge society* (str. 20–21). Kopenhagen: Danish National Library Authority.
2. Hrvatska enciklopedija (bez dat.). Bijela knjiga. U *Hrvatska enciklopedija*. Pristupljeno 30.3.2024. s <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bijela-knjiga>
3. Engelstad, F., Larsen, H., i Rogstad, J. (2022). 3 The Public Sphere in the Nordic Model. In F. Engelstad, H. Larsen, J. Rogstad, i K. Steen-Johnsen (ur.), *Institutional Change in the Public Sphere: Views on the Nordic Model* (str. 46–70). Warsaw, Poland: De Gruyter Open Poland. Preuzeto 29.3.2024. s <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110546330-004/html>
4. Gjaldbæk Hansen, L. (2010). Electronic services adapted to people with special needs. U C. Lindegaard (ur.), *Nordic Public Libraries 2.0*. (str. 35–37). Kopenhagen: Danish Agency for Libraries and Media.
5. Gustafsson-Lindvall, E. (2006). Ålandic network. U J. A. Andersen (ur.), *Nordic Public Libraries in the knowledge society* (str. 25). Kopenhagen: Danish National Library Authority.
6. Hansen, H., i Simonsen, M. (2022). Book History in the Nordic Countries: Introduction. *Mémoires du livre / Studies in Book Culture*, 13(1), 1–18. Preuzeto 29.3.2024. s <https://www.erudit.org/en/journals/memoires/2022-v13-n1-memoires07481/1094119ar.pdf>
7. Hansson, M. (2010). Library spaces. U C. Lindegaard (ur.), *Nordic Public Libraries 2.0*. (str. 45–46). Kopenhagen: Danish Agency for Libraries and Media.
8. Holmgaard Larsen, J. (2004). Nordic strategies for library development. 7th Congress of Baltic Librarians: Diversity in unity: Baltic libraries in the European Union. Preuzeto 29.3.2024. s <https://dom.lndb.lv/data/obj/file/163721.pdf>
9. Kontiainen, K. (2006). Mobile hybrid library. U J. A. Andersen (ur.), *Nordic Public Libraries in the knowledge society* (str. 65–67). Kopenhagen: Danish National Library Authority.
10. Lämsä, K. (2006). The new tasks of Library 10. U J. A. Andersen (ur.), *Nordic Public Libraries in the knowledge society* (str. 84). Kopenhagen: Danish National Library Authority.

11. Laponci. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. Pristupljeno 29.3.2024. s <https://enciklopedija.hr/clanak/laponci>
12. Larsen, H. (2024). Managing Norwegian public libraries as civil public spheres: recent controversies. *Journal of Documentation*, 80 (1), 116–130. Preuzeto 29.3.2024. s <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JD-02-2023-0036/full/html>
13. Larsen, M. (2010). Open libraries and self-service. U C. Lindegaard (ur.), *Nordic Public Libraries 2.0*. (str. 56–58). Kopenhagen: Danish Agency for Libraries and Media.
14. Lauridsen, J. (2006). Updated content in a relevant social context. U J. A. Andersen (ur.), *Nordic Public Libraries in the knowledge society* (str. 55–58). Kopenhagen: Danish National Library Authority.
15. Lindi, L. I. (2006). The development of Sámi library service. U J. A. Andersen (ur.), *Nordic Public Libraries in the knowledge society* (str. 23–24). Kopenhagen: Danish National Library Authority.
16. Ministry of Education and Culture (bez dat.). In Finland libraries are a free-of-charge basic service for everyone. Preuzeto 29.3.2024. s <https://www.libraries.fi/sites/default/files/content/service-for-everyone-public-libraries-in-finland-2020.pdf>
17. Poulsen, A. (2006). Libraries as gateways to Danish society. U J. A. Andersen (ur.), *Nordic Public Libraries in the knowledge society* (str. 76–77). Kopenhagen: Danish National Library Authority.
18. Schmidt, A. M. (2010). Programme activities in the libraries. U C. Lindegaard (ur.), *Nordic Public Libraries 2.0*. (str. 68–70). Kopenhagen: Danish Agency for Libraries and Media.
19. Sigurjónsson, Á. (2006). Recent system developments of public libraries in Iceland. U J. A. Andersen (ur.), *Nordic Public Libraries in the knowledge society* (str. 7–10). Kopenhagen: Danish National Library Authority.
20. Stoltenberg, C. (2006). The library's role as learning centre for information literacy and the librarian as teacher/lifelong learning. U J. A. Andersen (ur.), *Nordic Public Libraries in the knowledge society* (str. 81–82). Kopenhagen: Danish National Library Authority.
21. Thorhauge, J. (2006). Nordic public libraries in the knowledge society: An introduction. U J. A. Andersen (ur.), *Nordic Public Libraries in the knowledge society* (str. 15–16). Kopenhagen: Danish National Library Authority.

22. Thorhauge, J. (2010). Agenda for the new library towards the knowledge society: three waves of change in the modern library. U C. Lindegaard (ur.), *Nordic Public Libraries 2.0*. (str. 7–11). Kopenhagen: Danish Agency for Libraries and Media.
23. Wigell-Ryynänen, B. (2006). The physical library space: Old library romanticism or postmodern functionality? U J. A. Andersen (ur.), *Nordic Public Libraries in the knowledge society* (str. 53). Kopenhagen: Danish National Library Authority.
24. Wigell-Ryynänen, B. (2010). Citizenship in the knowledge society. U C. Lindegaard (ur.), *Nordic Public Libraries 2.0*. (str. 14–15). Kopenhagen: Danish Agency for Libraries and Media.
25. Witcombe, N. A. (2023). *Nordic Noir*. Preuzeto 30.3.2024. s <https://nordics.info/themes/nordic-noir>

Nordijski model knjižničarstva

Sažetak

Nordijski model knjižničarstva sustav je javnih knjižnica u nordijskim zemljama Danskoj, Finskoj, Norveškoj, Švedskoj i Islandu kojeg karakterizira snažan naglasak na ravnopravnom pristupu informacijama i kulturi, kao i na promicanju pismenosti, učenja i društvene kohezije. Kroz financiranje javnim novcem i djelovanjem kao nekomercijalne ustanove, nordijske knjižnice omogućuju besplatan pristup širokom rasponu materijala, uključujući knjige, novine, audiovizualne medije i slično. Za postizanje toga, veliku vrijednost pridaju kolaboraciji i kooperaciji između knjižnica i drugih institucija, poput škola, sveučilišta, muzeja i društvenih organizacija. Osim posudbe građe nude razne druge usluge poput programa čitanja, kulturnih događaja i obrazovnih aktivnosti za sve uzraste. Model naglašava ulogu knjižnica kao demokratskih institucija koje promiču slobodu izražavanja, intelektualnu slobodu i pravo na informacije. Za poboljšanje pristupa informacijama i promicanje učenja, model cijeni inovacije i korištenje novih tehnologija. Nordijske knjižnice bile su predvodnice u razvoju digitalnih usluga i platformi koje omogućuju udaljeni pristup knjižničnim resursima. Model nordijskog knjižničarstva prepoznat je kao jedna od najboljih praksa u knjižničnoj politici i upravljanju od strane međunarodnih organizacija. Model je inspirirao knjižnične sustave u drugim dijelovima svijeta i glasovit je po promicanju društvene uključenosti, demokracije i održivog razvoja.

Ključne riječi: Nordijske knjižnice, demokratizacija knjižnica, otvoreni pristup, potrebe korisnika, cjeloživotno učenje

The Nordic library model

Summary

The Nordic library model represents a public library system that operates in the Nordic countries of Denmark, Finland, Norway, Sweden, and Iceland. It is distinguished by a steadfast focus on ensuring equitable access to information and culture, as well as promoting literacy, learning, and social cohesion. Supported by public funding and functioning as non-commercial institutions, Nordic libraries furnish unfettered access to a wide array of materials, such as books, newspapers, audiovisual media, and more. Achieving this feat requires a profound emphasis on collaboration and cooperation between libraries and other organizations, including schools, universities, museums, and community groups. In addition to lending materials, Nordic libraries offer a range of other services, such as reading programs, cultural events, and educational activities suited for all age groups. Moreover, the Nordic library model underscores the role of libraries as democratic institutions, which champion freedom of expression, intellectual freedom, and the right to information. To enhance access to information and advance learning, the model values innovation and the adoption of new technologies. Nordic libraries have been pioneers in the development of digital services and platforms, enabling the remote access of library resources. The Nordic library model has been acknowledged by international organizations as one of the exemplary practices in library policy and management. It has been a source of inspiration for library systems in other parts of the world, renowned for fostering social inclusion, democracy, and sustainable development.

Key words: the Nordic libraries, libraries democratization, open access, user needs, lifelong learning